

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ
ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

Матеріали науково-практичної конференції

23-24 червня 2017 року

Харків – 2017

УДК 008(062.552)
ББК 71я431
Т 65

Редакційна колегія:

Л.Г. Омельченко – директор Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва, заслужена артистка України

О.Г. Бугайченко – завідувач відділу інноваційних культурних проєктів та міжнародного співробітництва Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва

Н.М. Роман – кандидат педагогічних наук, доцент

Адреса редакційної колегії: 61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська, 62;
Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва.
Тел.+380 (57) 725-12-36

T65 Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини. Матеріали науково-практичної конференції (23-24 червня 2017 року). – Харків, 2017. – 360 с.

Збірка містить тези та доповіді, в яких піднімаються та аналізуються проблеми збереження нематеріальної культурної спадщини в умовах сьогодення. Різним аспектам вивчення цих питань було присвячено роботу науково-практичної конференції «Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини», яка проходила в м. Харкові 23-24 червня 2017 року.

Конференція об'єднала провідних дослідників та діячів культури і мистецтва з різних регіонів України, науковців із інших країн, представників національно-культурних товариств. У ході наукового дискурсу досвідчені вчені простежили й узагальнили інноваційні тенденції збереження елементів нематеріальної культурної спадщини в контексті сучасного мистецтвознавства, культурології, історії, філософії, педагогіки. Під час роботи конференції було обґрунтовано й систематизовано ефективні засоби та шляхи популяризації нематеріальної культурної спадщини. Окремо було визначено перспективи інтеграції традиційної культури в світову культуру та особливості її використання в процесі впровадження стратегії культурної децентралізації.

Для широкого кола дослідників, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться нематеріальною культурною спадщиною різних народів світу та перспективами подальшого розвитку й піднесення традиційної культури в умовах глобалізації.

Матеріали друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками українською та російською мовами.

УДК 008(062.552)
ББК 71я431
Т 65

ISBN 978-617-7470-68-6

Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2017

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Є.І. На весілля з рушниками (традиції і сучасність) / Є.І. Антонова. – Донецьк: Донбас, 2011. – 144 с.
2. Бебешко Л. Класифікація і призначення українських рушників // Рідна школа, 2000. № 10. – С. 25-29.
3. Гурська А. Мова та граматика українського орнаменту: Навчально-методичний посібник. – К.: Альтернативи, 2003. – 144 с.
4. Качур Катерина. Викидайте обручки — одягайте намітки // www.rukotvory.com.ua
5. Кожелянко Я.І. Буковинський традиційний одяг. – Саскатун, 1994. – 260 с.
6. Кононенко П. Українознавство. – К., 1994 – 750 с.
7. Косміна О.Ю. Традиційне вбрання українців. – К.: Балтія-Друк, 2008. Т. 1: Лісостеп; Степ, 2008. – 160 с.

О.А. Желтобородова,

завідувач І-го науково-експозиційного відділу
Харківського історичного музею
імені М.Ф. Сумцова

ОРГАНІЗАЦІЯ МУЗЕЙНИХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ХАРКІВЩИНИ

Відображаючи кардинальні зміни в суспільстві і культурі, музеї переживають істотні трансформації в змісті своєї діяльності. Сучасні музеї можна вважати центрами освіти, комунікації, культурної інформації і творчих інновацій. Очевидно, що музейна діяльність набуває все більшого соціокультурного значення: зростає роль музеїв у збереженні та інтерпретації культурної спадщини, в складних процесах соціальної та культурної ідентифікації, формуванні цілісності загальнонаціонального культурно-комунікаційного простору, спільної історичної пам'яті. Актуальною є роль музею в організації туристичного дозвілля, а саме – історико-культурного туризму. В даному контексті музей має виступати як науково-дослідний, інформаційний та корегуючий центр.

Туристична індустрія в наш час стає дуже популярним напрямом щодо створення зон взаємодії між людиною і соціумом із одного боку та загальносвітовими надбаннями з іншого. За сучасним визначенням культурний туризм – це форма туризму, мета якого полягає в ознайомленні з культурою і культурним середовищем, включаючи ландшафт, знайомство з традиціями жителів і їх способом життя, художньою культурою і мистецтвом, різними формами проведення дозвілля місцевих жителів. Він може включати відвідування культурних заходів, музеїв, об'єктів культурної спадщини, а також бути одним із засобів інформування громадян про інші регіони України, в цілому давати уявлення про регіон чи всю країну. Основна мета даних мандрівок – ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу тощо. Туризм відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій. Для молоді особливо важливим є усвідомлення історико-культурного значення здобутків власної країни, гордості за неї [11].

Основною умовою розвитку культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до нього, а також побутові умови проживання туристів. У число об'єктів культурного туризму входять як історико-культурна спадщина (історичні території, архітектурні споруди і комплекси, зони археологічних розкопок), так і сучасна культура (виставки, фестивалі, особливості життя населення: кухня, костюми).

Термін «культурний туризм» з'явився у 80-ті роки ХХ століття [8]. В рамках культурного туризму сьогодні вже діє самостійний напрям – це музейний туризм, що являє собою специфічну діяльність музеїв по виробництву й реалізації туристичного продукту: організація екскурсій, формування постійного туристського потоку в музеї, складання туристичних програм і маршрутів, формування пакету рекламної продукції та регіонального іміджу, брендового продукту [4].

Отже, музей може бути включеним до туристичної сфери не тільки як об'єкт відвідування туристами, а і як центр розвитку туристичних сегментів, активний учасник в процесі створення туристичного середовища.

Для успішної реалізації туристичних програм державного чи регіонального рівня необхідна повна законодавча підтримка. З досвіду європейських країн у сфері організації туризму взаємовідносини культурної спадщини та туристичної індустрії підпорядковані національному законодавству і усталеним традиціям. Запорукою успішної

реалізації туристичних програм є розширення повноважень місцевої влади, підтримка місцевих ініціатив, всебічна співпраця державного, приватного та комерційного секторів для максимально ефективного співробітництва, створення широкої туристичної програми, організація транспортних послуг, дозвілля [7]. Однією з важливих та першочергових проблем є створення брэнда, туристичного іміджу, автентичної сувенірної продукції.

Крім того, основними координаторами та гарантами успішного розвитку культурного туризму виступають міжнародні організації: Міжнародна рада з питань охорони пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Панєвропейська федерація культурної спадщини (Europa Nostra). Їх діяльність сприяє соціокультурному та економічному розвитку країн та регіонів, розвиває міжкультурний діалог [5].

В останні десятиліття вказана проблематика займає чинне місце в державній політиці в галузі культури та сфері туристичного обслуговування населення. Туризм вважається важливим фактором регіонального розвитку. У «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (затверджена Постановою КМУ від 21 липня 2006 р. №1001) зазначена велика кількість пам'яток історії та культури, які можуть привабити іноземних та вітчизняних туристів [3]. На сьогоднішній день діє декілька державних програм щодо оцінки стану розвитку туризму та створення туристичної індустрії в Україні.

Указом Президента України від 21 лютого 2007 р. №136/2007 «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» 2008 рік було оголошено роком туризму і курортів в Україні [10]. Згідно з указом, тимчасова робоча група Наукового центру розвитку туризму розробила проект «Стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні», в якій відзначалося, що «низький рівень розвитку культурно-пізнавального туризму, спричинений, в основному, відсутністю нормативно-правового забезпечення питань використання культурної спадщини в туризмі, обмеженою транспортною доступністю більшості об'єктів, занедбаним станом об'єктів культурної спадщини, невідповідністю музейних експозицій та прилеглих територій до туристичних відвідувань, в тому числі іноземними туристами та особами з особливими потребами. Більшість музейних експозицій тематично складні та побудовані на застарілих методологіях і технологіях. Суттєво ускладнює належне використання об'єктів культурної спадщини недостатність фахівців туристичного супроводу та їх невідповідна кваліфікація».

27 серпня 2007 р. була затверджена Міжгалузева програма на 2007-2010 рр. «Пізнай свою країну». Метою програми є поліпшення національно-патріотичного виховання, відродження духовності, формування гармонійно розвиненої особистості, розширення її світогляду та пропаганди здорового способу життя [6].

Наразі в Україні є приклади великих прогресивних проектів культурного туризму. До таких проектів відноситься Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький Арсенал», Національний заповідник «Хортиця», Державна національно-культурна програма «Золота підкова Черкащини» [6]. На даному етапі розвитку туристична індустрія в Україні охоплює здебільшого центральні регіони, Закарпаття та південні області. Харківщина в цьому сенсі недостатньо конкурентоспроможна, хоча і має багатий історико-культурний потенціал. Але на жаль, він використовується безсистемно, локально, на рівні особистої ініціативи. Тому доцільним і актуальним є питання про створення історико-культурного туристичного сегменту регіонального розвитку та туристичного середовища Харківщини.

Харківська область володіє значними історико-культурними ресурсами. Їх комплексний аналіз, вивчення та популяризація дозволяє говорити про широкий діапазон можливостей для організації туризму. Ця робота частково, але в значній мірі, здійснюється музейною мережею Слобожанщини, і особливо – Харківським історичним музеєм імені М.Ф. Сумцова.

Відтворюючи історію рідного краю в своїх експозиціях, музеї презентують багатовіковий досвід, історичну спадщину регіону. Для того, щоб краще зрозуміти туристичні можливості Харківщини, необхідно розглянути наявний у наш час її історико-культурний потенціал. Наш край має багату історію, традиційну культуру. Залишки історії, втілені у кам'яному літописі, пам'ятках про зіткнення різних народів, цивілізацій Європи та Азії, що можуть стати основними напрямками при створенні перспективних програм для туристичного сегменту Харківщини. Історико-культурна спадщина почала формуватися з початку його заселення – перші поселення епохи палеоліту [1]. Археологічні знахідки на території міста Харкова та регіону дають уявлення про життя первісного суспільства на наших теренах. Наприклад, на території Харківської області збереглися пам'ятки культури сарматських племен у вигляді могильників, пам'ятки ранньослов'янської культури, салтівської культури часів Хазарського каганату (VIII-X ст.).

Слобожанщина входила і до складу першого державного утворення на території України – Київської Русі. У X ст. ці землі були приєднані князем Святославом до Переяславського князівства. В цей же час було засновано і літописне місто Донець на місці ранньослов'янського Донецького городища, як форпост у боротьбі з кочовими народами. Відоме також як центр ремесла та торгівлі, місто Донець вперше згадується у Іпатіївському літописі у зв'язку з походом Ігоря Святославовича проти половців [2].

Наступний історичний період пов'язаний зі спустошенням території нашого краю та перетворенням земель на «Дике поле» – час безвекторного і повільного розвитку. Постійна небезпека спустошливих набігів з боку кочівників із степів Криму унеможлилювала конструктивний розвиток. Здійснюючи набіги старими степовими шляхами – Ізюмським, Кальміутським, Муравським, що перетинали Слобідський край, кочівники залишали по собі останки своєї цивілізації, своєї культури. Перші етапи заселення краю співпали з початком колонізації земель з боку Московського царства. До цього часу можна віднести спорудження Білгородської захисної межі, Ізюмської укріпленої лінії та безпосередньо появу перших українських міст. Відродження краю частково пов'язане з подіями Національно-визвольної війни середини XVII ст. Засновниками багатьох міст Слобожанщини були козаки-переселенці із Західних та Центральних українських земель. Особливої уваги заслуговують питання фортифікації цього періоду, храмової та міської архітектури, що дійшли до нашого часу.

Наступний період в історії Слобідської України та Харкова зокрема, став показовим для подальшого розвитку регіону і формування певних історико-культурних пам'яток та традицій, які сьогодні визначають обличчя Харкова і всього регіону. Значні зміни у суспільно-політичному та економічному житті XVIII-XIX ст. дозволили Харкову перетворитися на економічний і культурний центр Слобожанщини. Значною історичною подією стало відкриття в 1805 році Харківського університету, який скорегував подальший розвиток всього регіону як у науковому, культурному, так і в суспільно-політичному плані. Харків став центром українського національного відродження. З середини XIX ст. в Харківській губернії значними темпами почала розвиватися промисловість, що вилилося у відкриття ряду підприємств, початок діяльності залізничного транспорту та втілення технічного прогресу в усі ланки життя міщан та провінціалів. Харків дуже швидко став економічним та фінансовим центром Східної України. Банківська справа,

приток іноземних інвестицій, початок страхування та створення акціонерних товариств суттєво вплинули на міську інфраструктуру, вивівши її на якісно новий рівень загальнодержавного розвитку. У ХХ ст. Харківщина перетворилася на один із найбільш розвинених промислових регіонів України, а Харків став провідним центром промислового виробництва, науки, освіти та культури. З Харківщиною пов'язана діяльність багатьох видатних особистостей, відомих українських діячів у різних галузях. Наприклад, діяльність трьох Нобелівських лауреатів – С. Кузнеця, І.І. Мечникова та Л.Д. Ландау.

Багато знакових подій вітчизняної історії пов'язані з Харківщиною. З нею пов'язана і діяльність Івана Сірка, і тут у Коломаці отримав гетьманську булаву Іван Мазепа, тут вперше на території України було надруковане українське слово (В. Маслович) і тут з'явилися перші українські газети та журнали, альманахи, тут у стінах Харківського університету були прочитані перші лекції українською мовою (проф. М.Ф. Сумцовим у 1905 році), тут була створена перша політична партія РУП.

Отже, історико-культурний розвиток Слобожанщини сприяв накопиченню різноманітних видів пам'яток історії та культури, що розкривають сутність історичних процесів, присвячені визначним подіям чи видатним людям. Багатий віковий історичний досвід зберігається в інформаційному просторі музеїв Харківщини, зокрема і, в першу чергу, в експозиціях та виставках Харківського історичного музею. Підтримуючи основну ідею збереження та популяризація культурних надбань, музей може виступати основним інформаційним партнером, а також акумулюючим органом при створенні історико-культурного туристичного середовища всієї Слобожанщини.

Одним із перших і основних кроків до реалізації поставленої мети є створення брендового продукту та туристичного іміджу регіону. Приступаючи до створення туристичного іміджу регіону слід керуватися наступними принципами:

1. Зрозумілість інформаційного туристичного простору для громадян.
2. Включення природних та історико-культурних об'єктів, пам'яток.
3. Тематична узгодженість та раціональність у виборі маршруту, пам'яток чи їх комплексів.
4. Вибір пріоритетів щодо створення регіонального іміджевого продукту. Автентичність сувенірної продукції.

5. Унікальність та оригінальність регіональної історії, об'єктів культурної спадщини [9].

Отже, туристичний продукт має бути співзвучним глибоким традиціям місцевої культури та історії. Щоб підвищити привабливість історико-культурного туризму для широкого загалу необхідним є проведення фестивалів, туристичних ярмарків, фольклорних заходів, конференцій.

Перспективним напрямом щодо створення й реалізації можливостей туризму на Харківщині є застосування інноваційних технологій при створенні історико-культурних проєктів, що мають позитивну практику в інших регіонах України та в сфері світового туризму. Їх впровадження дозволить вивести Харків на одне з центральних місць туристичної активності України.

Одним із прикладів інноваційних проєктів на Харківщині пропонується розробка так званого «Великого слобожанського кільця» як туристичного маршруту по визначним місцям. На території області можна створити значний за обсягами маршрут, що включатиме в себе власне історичний подорож по місту Харкову, а також по визначним місцям області згідно хронології історичних процесів: археологічні перлини Харківщини, скіфські, сарматські старожитності, пам'ятки слов'янської культури, перші козацькі поселення та полкові резиденції, храмова архітектура XVII-XVIII ст., перші губернські повітові міста, історичні місця та архітектурні пам'ятки XIX ст. (особливо садово-паркова архітектура та заповідники: Шарівський парк, Наталівський парк, Старомерчинський палац), пам'ятки природно-ландшафтного мистецтва (Національний природний парк «Гомільшанські ліси», Краснукутський дендропарк).

Цікавими для Харківщини можуть стати скансени, за допомогою яких стало б можливим відтворення етнографії нашого краю. Слід зауважити, що Харківщина стала перетином двох цивілізацій – Заходу (європейської) та Сходу (Азія), свого роду лінією розділу двох світів. Звичайно, що залишки такої історії мають величезний інтерес і викликають неабияку зацікавленість з боку широкої світової спільноти. Найближчим до сприйняття у цьому сенсі є реконструкція. Тому це підвищує доцільність та раціональність створення музеїв під відкритим небом як історичного, так і етнографічного характеру. Ймовірними місцями створення цього туристичного продукту можуть стати Сковородинівка, Чугуїв, Зміїв, Ізюм [9].

Отже, запропоновані історико-культурні проекти, на думку автора, є цікавими і перспективними заходами щодо підвищення популярності Харківщини як туристичного регіону України. Виступаючи інформаційним корегентом, маючи повне теоретичне підґрунтя у вигляді історико-культурного потенціалу та наукової популяризації культурної спадщини шляхом її презентації, організації археологічних та історико-етнографічних експедицій та інших активних заходів, можливим є створення цікавої туристичної зони – туристичної Слобожанщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія Української РСР. – К., 1985. – т. 1. – 312 с.
2. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Х.: «Дельта». – 1993. – С. 256.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року» (затверджена Постановою КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п
4. Історико-культурний туризм і розвиток туристичних міст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: infotour.in.ua/vancinshen.htm
5. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tourlib.net/statti_ukr/bozhko.htm
6. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: old.niss.gov.ua/monitor/desember08/23.htm
7. Музей. // Випуск № 5, 2012 р. – М., 123 с.
8. Петрова Д.А. Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы гуманитарных наук». – Томськ, 2012. – С. 89-93.
9. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: Монографія /За ред.. проф. В.В. Александрова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 268 с.
10. Указ Президента України від 21 лютого 2007 р. № 136/2007 «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/136/2007
11. Шершньова О. // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та

реалізації: матеріали третьої Всеукраїнської наукової конференції.– Рівне: РДГУ, 2006.– С. 102-104.

В.П. Жуков,
старший викладач кафедри
музично-інструментальної підготовки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди,
член Національної спілки
музикантів України

УКРАЇНСЬКІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ О.О. МАРТИНСЕНА

У 2017 році виповнюється 120 років від дня народження Олександра Оскаровича Мартинсена (1897-1941) російського музиканта, домриста, композитора, диригента, який зробив вагомий внесок у створення та розвиток професійного народно-інструментального мистецтва в Україні, зокрема, в Харкові та Києві, а також у Білорусі, де навчав і українську молодь.

Музичну діяльність починав у Москві, керував різними колективами народних інструментів, активно працював в інструментознавчій секції Інституту музичної науки (ДІМН).

Із 1928 року О. Мартинсен працював в Україні. В його творчій біографії наступне десятиріччя виявилось найбільш плідним. Він проводив активну громадську діяльність у різноманітних комісіях. У 1929 році його обрали членом Музичного бюро при Харківській обласній раді профспілок. Разом із відомими музичними діячами – П. Козицьким, К. Данькевичем, К. Квіткою за дорученням Управління мистецтв Народного Комісаріату освіти України О. Мартинсен працював у складі комісії з вивчення перспектив розвитку музикознавства в Україні, брав активну участь в організації Харківської робітничої консерваторії – першої в Україні безкоштовної музичної школи для дорослих із 2-х річним курсом навчання (нині Харківська школа мистецтв для підлітків та дорослих). Із її відкриттям, у квітні